

Nordboproblemer i Grønland.

Af

Poul Nørlund.

Nordboernes historie i Grønland er et af de mest dragende kapitler i den nordeuropæiske middelalders-saga, men det er alt i alt kun et sparsomt lys, de skriftlige efterretninger kaster over denne stolte norsk-islandske expansionsbedrift.

Vi har i „Kongespejlet“ en ypperlig skildring af landets karakter og erhvervsbetingelser, som de tog sig ud i begyndelsen af det 13. aarh.; om landets indbyggere faar vi derimod kun lidt at vide. Kongespejlets forfatter har ikke selv været i Grønland, men han har haft en sjælden ævne til at spørge sig for; hans oplysninger er klare, uden den for middelalderlige skildringer sædvanlige udenomssnak, og virker rent umiddelbart overbevisende*).

Vi har endvidere i den saakaldte *Ivar Baardsøns* beretning en topografisk beskrivelse fra midten af 14. aarh. af de to nordbobygder i Grønland, og ogsaa den er en meget værdifuld kilde. Den er ikke direkte nedskrevet af Ivar Baardsøn, men opgives at være forfattet paa grundlag af meddelelser fra ham, og der er yderligere det uheldige, at den ikke er bevaret i sin oprindelige norske skikkelse, men i en yngre dansk oversættelse og med forskelligt paaklistret fantasi, som det dog ikke er vanskeligt at skrælle af. Hvad der tør antages at stamme fra Ivar Baardsøn selv, er der al grund til at fæste lid til, thi som mangeaarig forvalter paa det grønlandske bispesæde har han været bedre kvalificeret end de fleste til at udtale sig om Grønland.

Jeg kan ikke dele den vidtdrevne skepsis overfor efterretningerne i dette lille skrift. At det indeholder fejl og misforstaaelser, skal jeg ikke bestride; men de topografiske oplysninger, det giver, har jeg ved undersøgelser i den gamle Østerbygd paa stadig flere punkter set bekræftet. Det giver et udmærket grundlag for den fortsatte topografiske

*) Af det mærkelige skrift har prof. Finnur Jónsson nylig udgivet en oversættelse.

udforskning, og uden tvingende grund mener jeg ikke, man tør kaste vrag paa dets vidnesbyrd.

Langt mere er skepsis paa sin plads overfor de efterretninger, som sagaerne og andre historiske kilder fra middelalderen og senere tider giver os. Der er ganske vist den vederhæftige, men meget knappe omtale af Erik den Rødes landnam i Are Frodes Islænderingebog, som er forfattet kort efter 1100. Og der er den noget udførligere, men ogsaa meget magre skildring af kolonisationen i den islandske Landnamsbog, der oprindeligt er forfattet saa sent som i begyndelsen af 13. aarh., men som synes at bygge paa en ældre mundtlig tradition af nøgtern og positiv karakter. De fleste andre beretninger er derimod stærkt oplynte, saaledes som det let kan ske, naar de er blevet fortalt mange gange, inden de har faaet den endelige litterære form. Hovedskavanken ved dem er imidlertid den, at de ikke er skrevet i Grønland eller af folk, som selv kendte Grønland, saaledes at man ikke engang tør stole paa, at de, med al deres novellistiske udpyntning, dog giver et sandt billede af forholdene, som de har været ude i den fjærne koloni.

Adskilligt af, hvad der her er overleveret, burde retteligt helt udgaa af de moderne historiske skildringer fra det gamle Grønland. Mulig kan der gemme sig en og anden historisk kærne selv i den løseste og utroværdigste tradition, men man bør i det mindste gøre sig klart, hvor falsk hele udmalningen er. Fortællingen om Torgils Orrabeinsfostres Grønlandsfærd er et typisk eksempel*). Den findes i Floamannasaga, som er meget se'n og med rette kun nyder ringe agtelse; prof. Finnur Jónsson sætter den helt ned til ca. 1400.

Da handlingen spiller paa Erik den Rødes tid, altsaa fire aarhundredre tidligere, er man paa forhaand berettiget til at nære stor tvivl om den detaljerede skildrings historiske troværdighed. I den fantastiske fortælling om Torgils' aarelange færd langs Grønlands østkyst er der træk, som efter de mest sagkyndiges mening vidner om kendskab til naturforholdene ved denne isblokerede kyst (se Fridtjof Nansen: Nord i Taakeheimen p. 215), men til gengæld er skildringen fra selve bygden usædvanlig falsk i sin lokalkolorit. Man læse saaledes beretningen om bjørnen, der om vinteren *hyppig* anfaldt bøndernes kvæg inde i Eriksfjorden (hvor den altsaa skulde have haft standkvarter), og som Torgils opnaaede navnkundighed ved at nedlægge. Det er en norsk bjørnehistorie, som virker usandsynlig i isbjørnens land. Helt urimelig er vel beretningen om, hvorledes Torgils tager til Vesterbygden for at opkræve afgift hos indbyggerne i anledning af den nedlagte bjørn; det er en dristig tanke, at bønderne i Vesterbygden (Godthaabseggen), der antagelig dengang ligesom nu har

*) Grønland. hist. Medd. II, p. 1 ff. Dan. Bruun: Erik den Røde p. 76 ff.

været ganske bjørneløs, skulde have indladt sig paa at betale belønninger for de bjørne, der nedlagdes i Eriksfjorden (ved Julianehaab).

Sagafortælleren har kun haft det allerløseste kendskab til Grønland, og der er ingen særlig grund til at tro, at der skulde være nogen historisk kerne i denne sildige beretning om Torgils Orrabeinsfostres besøg hos Erik den Røde. Bortset fra naturskildringen fra østkysten lærer denne roman os intet, hverken om Erik den Røde eller om Grønland. Den mærkelige beretning om de formentlige eskimoer, som Torgils skal have truffet paa Grønlands østkyst, kan højst have gyldighed for forfatterens egen tid.

Ikke stort bedre er vi stillet med „Fostbrødræsa“s bekendte fortælling om Tormod Kolbrunarskjalds bevægede liv paa Grønland, og særlig da de udmærkede fortalte, malende skildringer fra tingmøderne ved Gardar, som man kun nødig giver slip paa. Sagaen staar efter sin hele karakter højt over Floamannasaga; den henføres til den gode sagatid ca. 1200 (bedste haandskriftlige overlevering i Hauksbók fra ca. 1300), men er dog ca. 175 aar yngre end de begivenheder, den skildrer. Beretningen fra Grønland vrimler med stednavne, hvoraf nogle ogsaa er kendte andetsteds fra; det virker forsaavidt meget troværdigt, og der er gjort ihærdige anstrængelser for at stedfæste navnene. Men det er netop paa dette punkt, at det glipper ganske uhjælpeligt. Alle forsøg paa at bringe fornuftig mening i de indgaaende stedsbeskrivelser er ørkesløse, de synes mig ganske klart at vise, at forfatteren intetsomhelst virkeligt kendskab har haft til de grønlandske bygder i Eriks- og Einarsfjorden; selv noget saa elementært som de to fjordes indbyrdes beliggenhed er han uvidende om, han har haft den forestilling, at man i en haandevending kan ro fra Einarsfjorden (Igaliko) over til Eriksfjorden (Tunugdliarfik), — enhver kan paa et kort overbevise sig om, hvor urimeligt det er. Det siges almindeligt, at skildringerne fra selve Gardartinget passer — „endog til de mindste enkeltheder“ — med de topografiske forhold paa Igalikosletten; men jeg maa, efter at have levet en sommer paa dette sted, sige, at jeg ikke kan finde et eneste virkelig karakteriserende træk, som stemmer.

Sagaens grønlandske hovedfigur, den overvættes rige høvding og handelsmand Torgrim Trolle, som Tormod Kolbrunarskjald rejser ud for at dræbe, er ogsaa en uvirkelig figur i det grønlandske samfund. Hans gaard paa Løngunæs i Einarsfjorden er det helt umuligt at faa placeret. Alle større gaardtomter i denne fjord (de er forresten ikke mange) ligger i bunden af vige, slet ingen i nærheden af næs.

I Fostbrødræsa findes utvivlsomt enkelte træk, som vidner om et vist kendskab til grønlandske forhold, men det er pinligt, at det glipper paa alle punkter, hvor vi er i stand til at føre nogen virkelig kon-

trol. Der er andre af de islandske fortællinger om Grønland, som virker ganske anderledes troværdige, saaledes beretningen om Einar Sokkesøn og oprettelsen af det grønlandske bispesæde, der er bevaret i Flatøbogen; takket være stedsbeskrivelsen i denne fortælling lykkedes det saaledes H. Schirmer og Finnur Jónsson at fastslaa, at Gardar

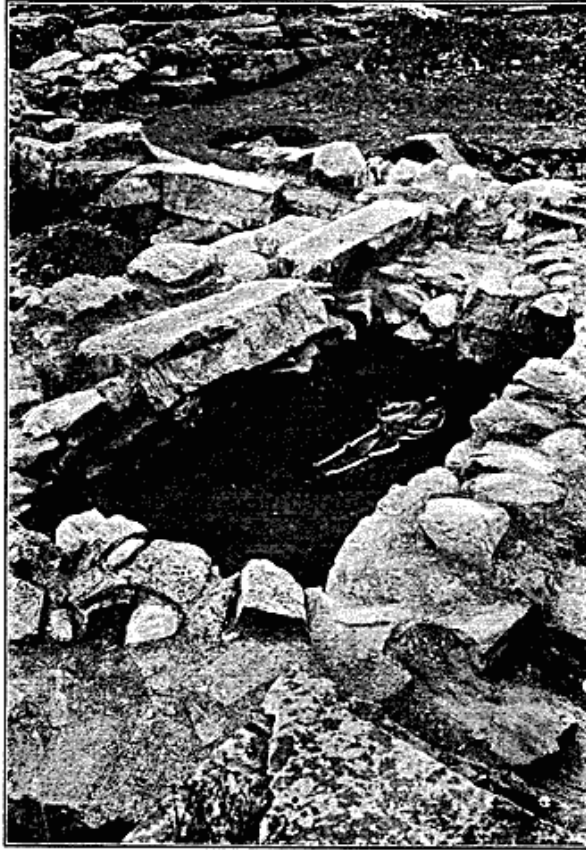

Fig. 1. Bisperav i nordkapellet ved Gardar domkirke (Igaliko).
Bispestaven ligger skraat hen over venstre ben.

bispesæde maa have ligget ved Igaliko, en bestemmelse, som siden har været ubestridt, og som nu helt og endelig er fastslaaet, efter at vi i 1926 har fremdraget en bisperav i et af kapellerne ved kirkeruinen paa Igaliko.

Man har i den nyeste tid villet drage den ældste og troværdigste tradition om Grønlands historie i tvivl; men her maa jeg dog melde pas. Som bekendt siger traditionen, at Grønland første gang skal være blevet set og besøgt af en mand ved navn Gunbjørn, Ulf Krages søn, som i slutningen af det 9. aarh. paa rejse ud til Island blev forslaaet vesterud i havet forbi Island og kom i land paa nogle øer, som siden kaldtes Gunbjørnsskær (vistnok beliggende i Angmagssalik-

egnen). Det var iflg. Landnáma frasagnene om disse øer, der lokkede Erik den Røde til et aarhundrede senere (982) at lægge sin kurs vesterud, hvorved han fandt Grønland, koloniserede det og gav det navn.

Nu er der imidlertid fremsat en paa dokumenter bygget, opsigtsvækkende anskuelse, at Grønland (ogsaa dets navn) skulde have været kendt allerede tidlig i det 9. aarh. Forholdet er ganske interessant. Det er gammelkendt (se Grønl. hist. Mindesm. III p. 66 ff), at ikke blot Island, men ogsaa Grønland nævnes i det hamburgske ærkesædes stiftelsesbrev fra 832 og i flere andre pavebreve fra samme aarhundrede; men det er forlængst paavist, at disse pavebreve skriver sig fra en senere tid end den, de udgiver sig for at være fra, idet de først kan være udfærdigede i 12. aarh. Sagen syntes da at ligge klar nok, pavebrevene var falsknerier, og der er ikke blevet taget videre notits af disse vidnesbyrd om kendskabet til Grønland paa Ansgars tid.

Da skete det i 1919, at en fremragende tysk historiker, W. M. Peitz optog de forfalskede pavebreve til ny indgaaende undersøgelse, og kom til det resultat, som forsvares med mange gode grunde, at det ikke drejede sig om egentlige falsknerier, men at sagen ligger saaledes, at de originale pavebreve, der efter almindelig brug i det 9. aarh. kun var skrevet paa skrøbeligt papyrus, er blevet slidt op, bl. a. fordi en del af dem gang paa gang maatte sendes til Rom som bilag til senere ansøgninger, og at man derfor i 12. aarh. *aldeles uden be- dragerisk hensigt* har ladet nye breve udfærdige paa pergament og har søgt at rekonstruere de gamle breve paa grundlag af de bevarede, lasede papyrus-rester. Derved er formularerne i begyndelsen og slutningen af brevene oftest blevet ukorrekte, saaledes at de let har kunnet afsløres af moderne diplomatikere, der nøje véd, hvorledes ægte pavebreve i de forskellige perioder skal lyde og se ud. Men, hævder Peitz, det reale indhold er rigtigt nok, og han er ikke bange for heraf at drage den dristige konsekvens, at baade Island og Grønland, der i brevene nævnes som hørende til ærkebispens kirkeprovinser, var opdaget og kendt før 832.

Fra dansk side har prof. E. Arup, maaske lidt forsigtigt, givet Peitz sin tilslutning i en anmeldelse i Hist. Tidsskr. 9 R. II (han fremsætter her en passant den noget besynderlige paastand, at „det er lettere at komme til kap Farvel end til Reykjavik“, saavidt jeg kan forstaa, fordi kap Farvel ligger sydligere!). Jeg skal ikke her udtale mig om, hvorvidt Peitz's forklaring af pavebrevenes opstaaen er rigtig, men de slutninger, der deraf drages om kendskabet til Nordens geografi i 9. aarh., forekommer mig helt og aldeles uholdbare. Det sikre er jo, at brevene først er skrevet i det 12. aarh.; de er enten frit

konstruerede eller maaske snarere, som Peitz mener, kopierede efter lasede, ufidstændige originaler, i stor udstrækning bevislig nøjagtigt, hvad enten dette nu er sket i bedragerisk hensigt eller ej. I en overlevering af en saadan karakter er der ikke stof til at omstøde en tradition, der, som den islandske, i dette tilfælde synes vel underbygget.

Men det lader sig ikke nægte, at de islandske beretninger om Grønlands historie og kulturforhold alt i alt giver os et grumme tarveligt materiale at arbejde med, og deres vidnesbyrd maa underbygges ad anden vej, for at vi kan fæste lid til dem. Derfor er udforskningen af de talrige nordbominder, der gemmer sig i Grønlands jord, af ganske afgørende betydning.

II.

Dette udforskningsarbejde er ogsaa forlængst taget op. Man kan sige, at det har staaet paa i 200 aar, idet allerede Hans Egede paa sine rejser langs Grønlands kyster gjorde iagttagelser om nordbo-ruinerne, og siden har han haft talrige efterfølgere. Den meste tid er blevet anvendt paa topografiske undersøgelser, kortlægning af ruinerne eller ruingrupperne, og det er klart, at dette arbejde ogsaa er et nødvendigt grundlag for al videre forskning. De topografiske undersøgelser bragtes for Østerbygdens vedkommende et stort skridt fremad ved kommandør Gustav Holms og kaptejn Daniel Bruuns store rejser i 1880 og 1894, og paa det forhaandenværende grundlag kunde prof. Finnur Jónsson i 1898 skrive sin beundringsværdige „Grønlands gamle Topografi efter Kilderne“ (Medd. o. Grønl. XX).

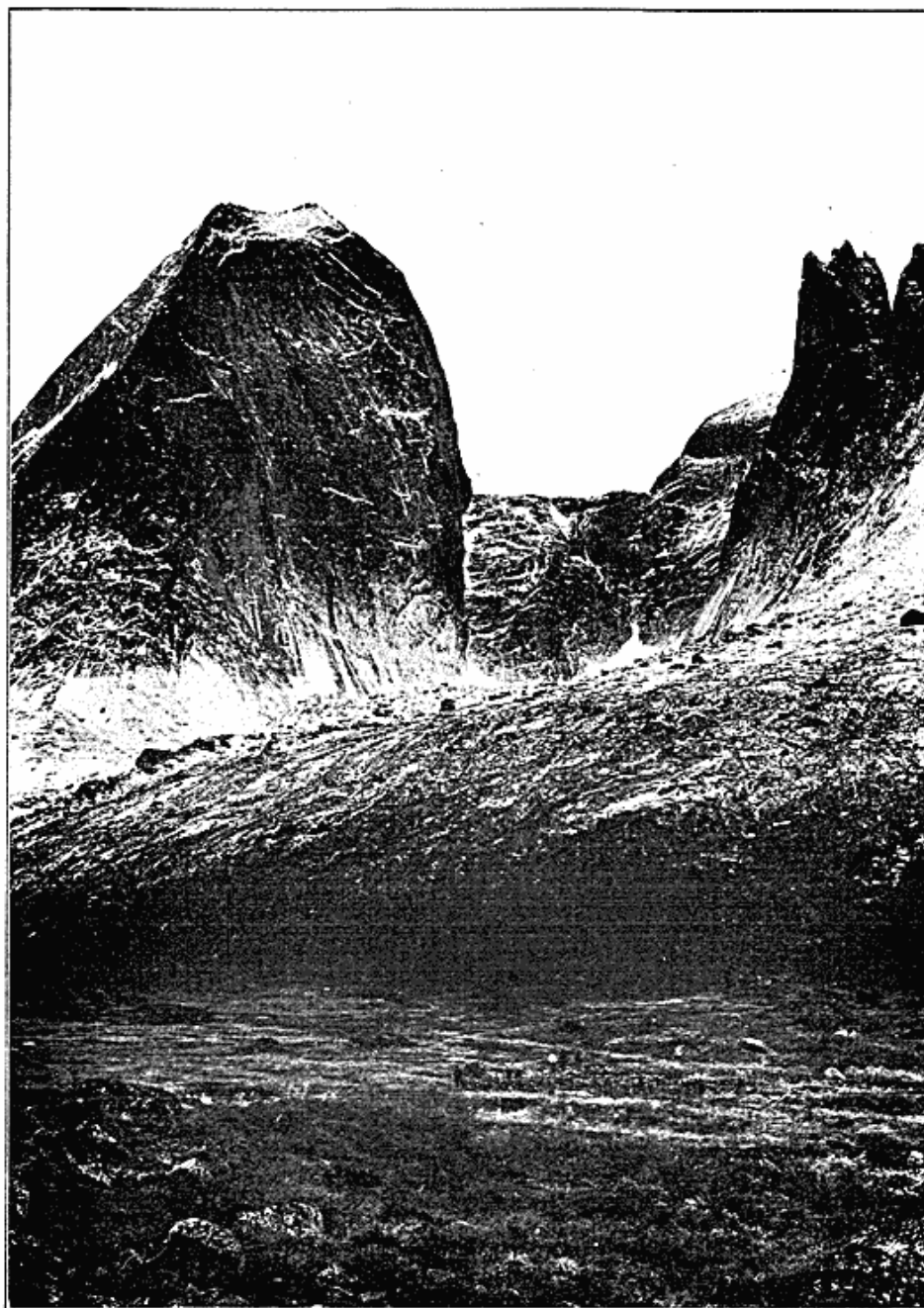
Dermed kan det topografiske arbejde dog ingenlunde betragtes som afsluttet, og det er ogsaa blevet fortsat jævnt hen af alle os, der senere har rejst i nordboegnene. Men der tiltrænges i høj grad nye undersøgelser. Ikke blot er vort kendskab til den nordlige bygd, Vesterbygden, væsentlig mere overfladisk end til Østerbygden, men der er ogsaa store partier af denne, hvor vi ved altfor lidt besked, og hvor blot en sommers ihærdige ransagninger nok kunde skaffe os nogenlunde udtømmende kundskab. For kystbebyggelsens vedkommende, langs de dybe fjorde, orienterer man sig udmærket fra en baad. Takket være de grønne møddingspletter afslører nordbotomterne sig i reglen paa lang afstand for det lidt øvede øje; og nu kan man dog i reglen ved de danske embedsmænds imødekommenhed tøffe rundt i de raske, smaa motorbaade, medens alle ældre rejsende, ja endnu Mogens Clemmensen i 1910 og nærværende forfatter i 1921, maatte klare sig over de lange distancer i konebaad. Det er godt at have oplevet konebaadene, de har deres fortryllelse; men motorfartøjerne forøger uægtelig arbejdsintensiteten.

En eller to timers besøg ved en saadan ruintomt vil i reglen være tilstrækkelig for den foreløbige orientering. Hovedparten af gaardene er saa sammenfaldne og overgroede, at en detailleret plan uden forudgaaende udgravning (der maaske vilde tage maaneder) ikke har nogen større værdi. Jeg glemmer aldrig, da jeg paa øen Tugtutôq ved Narssaq første gang stod overfor en nordbotomt. Vi havde kæmpet os et par km. igennem rovser og tæt pilekrat, da vor grønlandske fører pludselig gjorde holdt og sagde, at her var stedet. Jeg saa nogle uanselige stendynger mellem spredte græstotter, og jeg forstod til en begyndelse ikke, hvorledes manden turde paastaa, at her havde boet mennesker. Men han havde soleklar ret, og allerede græstotterne var egentlig vidnesbyrd nok; thi det er et i og for sig grumme beklageligt, men for nordboforskningen meget bekvemt faktum, at græsbevoksede pletter bortset fra sumpe og vandløb praktisk talt kun er at finde ved nordbotomterne.

En fast rygrad for Grønlands middelalderlige topografi faar vi først, naar alle de gamle *kirketomter* er fundet, og selv paa dette centrale Punkt har vi ret langt igen. Der vides at have været 14 kirker (hvoraf 2 klosterkirker) i Østerbygden, 4 i Vesterbygden, og af disse ialt 18 kirker er kun nøjagtig det halve antal paavist i terrænet, nemlig 7 kirker i Østerbygden, 2 i Vesterbygden. Føleligst er manglen i Østerbygdens centrum omkring Eriksfjorden; bispesædet ligger, som allerede nævnt, helt fast, men selv et saa vigtigt punkt som Brattahlid, Erik den Rødes gaard og senere gennem lange tider lagmandens bosted, er ikke nær saa sikkert stedfæstet. Det er overordentlig sandsynligt, at det, som af prof. Jónsson foreslaaet og siden almindelig accepteret, skal henføres til Qagssiarssuk; men en endelig afgørelse kan først naas, naar de andre af egnens kirker er fundet.

Augustinerklostret i Ketilsfjord har prof. Jónsson sikkert med rette henført til Tasermiutsiaq i Tasermiutfjorden; her, under den vældige slagskygge af fjeldkeglen Nalûmassortôq maa de grønlandske munke have haft deres bolig. Jeg besøgte i oktober 1926 stedet sammen med arkitekt Aage Roussell, og vi fandt ialfald en utvivlsom kirkeruin, hvis omrids vi fremgravede; det har kun været en lille bygning, men den har haft samme karakteristiske grundplan som kirken paa Herjolfsnæs, inden den fik sin vestlige forlængelse: et kort og bredt, næsten kvadratisk skib med et smallere kor (jfr. Medd. o. Grønl. LXVII, p. 40 ff).

Den ene af Ketilfjordens to sognekirker, kirken i Vatsdalr, fandt vi ogsaa paa den samme rejse. Vatsdalr er ikke den afsides liggende Quingualdal, med den berømte birkeskov, men hele egnen omkring den store indsø Taserssuaq, hvor en række gaarde nu er fundet. Kirken har hørt til den gaard, hvis tomt ligger under fjeldet Qaqatsiaq, i terrænet

*Fig. 2. Fra Klostertomten i Ketilsfjord. (Tasermiutsiaq i Tasermiutfjorden).
Kirkeruinen i forgrunden, hvor menneskene ses.*

mellem søen og fjorden, Nord for storelven Kugssuaq. Selve ruinen var for sammenfalden og utydelig til at give nogen sikker vejledning; vi lagde derfor en lille prøvegrøft tværs gennem terrænet, og da vi pletvis fandt jorden omkastet i 1 m's dybde, var det givet, at her havde været kirkegaard, selv om ingen skeletdele fandtes bevarede. Nord-

boerne har ellers ikke givet sig af med at behandle jorden i saa betydelig dybde.

Paa lignende maade kan man altid hjælpe sig, naar man skal søge efter andre af de savnede kirker. Der er flere steder, hvor den ene eller den anden rejsende mener at have fundet en kirketomt; en lille gravning vil formodentlig kunne bringe en hurtig og sikker afgørelse.

Det er imidlertid ikke blot den samlede bebyggelse i de to bygder, som der er grund til at interessere sig for. Ogsaa fra periferien af nordboernes virkefelt, fra *ubygderne*, hvor de kun kom paa deres fangstfærder om sommeren, vilde vi gærne vide noget mere besked. Baade til østkysten af Grønland og til den nordlige vestkyst kom nordboerne i deres baade, saasnaart isen tillod det, for at fange bjørne, hvalros og narhval og for at samle drivtømmer. Mest hører vi om de nordlige fangstpladser paa vestkysten, Nordrsetur, som de kaldtes. Fra de historiske kilder kan vi ikke hente nogen sikker oplysning om, hvor højt mod Nord disse fangstpladser laa, og der er store afvigelser mellem de forskellige forskeres opfattelse af, hvor de bør henlægges. Hvis man kunde regne med, at de store sødyr, som efterstræbtes, havde haft samme udbredelse dengang som nu, maa de gamle fangstmænd være sejlet meget langt nordpaa.

Det vilde her være af afgørende betydning, hvis man i selve landet kunde finde spor efter nordboernes ophold i de nordlige strøg. Fangerne maa have haft deres mere eller mindre faste teltpladser heroppe, da det dog aabenbart har været rejser, som er blevet gentaget igennem lange perioder; hvis det ikke havde været en varig institution, havde den norske konge vel næppe i 1261 udtrykkelig tilsikret sig mandeboden for drab ikke blot i bygderne men ogsaa i Nordrsetur.

Som bekendt har man fundet et minde om nordboerne, en lille runesten i en varde, helt oppe paa øen Kingigtorsuaq i Uperniviks distrikt, paa 72°55' n. Br. Det er et fund, som sætter fantasien i flugt, men endnu staar det som et isoleret vidnesbyrd. For en halv snes aar siden mente pastor Rossen at have fundet en gruppe hustomter fra nordbotiden i Umiarfikfjorden ved Sdr. Upernivik; men de er senere af sagkyndige (P. Freuchen, Birket-Smith) erklæret for eskimoiske. Vi venter med længsel paa den næste anmeldelse fra dem, der færdes deroppe.

Paa dette felt er der ikke plads for systematiske undersøgelser fra nordboforskernes side, men naar de vældige kyststrækninger i kommende aar bliver afsøgt af geologer, kartografer og etnografer, som forhaabentlig vil have opmærksomheden rettet ogsaa mod dette mærkelige problem, vil vi maaske ved en lykkelig iagttagelse komme spørgsmaalet bedre ind paa livet.

Sikkert er det, at disse fangstrejser har været af helt afgørende betydning for nordbokolonisternes trivsel, thi herfra kom de varer, som lokkede de europæiske købmænd ud til landet.

III.

Den egentlig arkæologiske udforskning af Grønlands nordboruiner er indledet af kapt. Daniel Bruun, der har udgravet forskellige boligtomter, og som med sit indgaaende kendskab til gammel islandsk byggeskik overbevisende kunde godtgøre den nøje sammenhæng mellem forholdene paa Island og Grønland. Der tiltrænges nu en række yderligere udgravninger af boligtomter med udfoldelse af al den teknik, som den moderne arkæologi raader over. Der maa udformes en særlig, for forholdene afpasset arkæologi og arkæologisk metode. Ved vore undersøgelser i sommeren 1926 paa bopladsen Igaliko, hvor Gardar, det gamle bispesæde, har ligget, naaede vi allerede et godt stykke videre frem. Det lykkedes at paavise ikke blot bispesædets grundplan, men ogsaa dets udvidelses- eller udviklingshistorie, idet huset eller huskomplekset gentagne gange er udvidet og derved efterhaanden ændret fra en ældre til en yngre plantype. Endda var forholdene her særlig ugunstige for en undersøgelse, og endnu bedre og mere udtømmende undersøgelser vil kunne ventes andetsteds, hvor ingen nutidsbebyggelse lægger hindringer i vejen. Grønlanderne havde deres heggede rochaver liggende midt over boligtomten, og det var let at se paa dem, hvor de græmmede sig over al den ødelægelse, vi spredte om os. Derfor maatte jeg vige af fra videnskabens alt for strænge krav og søge at klare mig uden en samlet afdækning af hele tomten.

Fra hvilken tid er disse boliger? Sikkert fortrinsvis fra nordboernes senere periode, middelalderens to sidste aarhundreder. Beboelses-husene blev paa Grønland som paa Island bygget af sten og græstørv i vxlende lag, og deres levetid har været meget begrænset. Den velbevarede bolig, som Dan. Bruun har udgravet ved Nordre Qagssiarsuk, hvor Brattahlid menes at have ligget, har sikkert ikke noget med Erik den Røde at gøre; hans hus er forlængst sunket i grus og maa gentagne gange være afløst af nye og bekvemmere. Paa samme maade mener jeg ogsaa, det er altfor dristigt at paastaa, at den kirke-ruin, der er fundet paa samme sted, just er den, som traditionen siger, at Tjodhilde, Erik den Rødes hustru, skal have bygget. Er dette første stenhus paa Grønland virkelig blevet bygget saa solidt og saa rummeligt, at det kunde tilfredsstille de store høvdinge og lagmænd, som boede her i senere aarhundreder? Det maa ialfald først godtgøres ved en arkæologisk undersøgelse.

Rent bortset fra de absolute dateringer, der foreløbig frembyder

store vanskeligheder overfor de grønlandske ruiner, er der imidlertid det særlige forhold at tage i betragtning, at der raadede en overordentlig stor konservatisme eller, om man vil, tilbageblevethed paa Grønland. Vi ser det meget karakteristisk af de smukke, smaa, udskaarne trækors, som er blevet lagt de døde i hænderne, og som vi i stort antal fremdrog paa Herjolfsnæs. Der er næppe noget af dem, der er ældre end 13.—14. aarh., men ikke desmindre tilhører mange iblandt dem af type og form det 11. aarh., de grønlandske koloniers ældste dage. Ogsaa vegstenskarrene synes gennemgaaende at være typologisk nært beslægtede med de norske vegstenskar fra vikingetidsgrave. Der er derfor grund til at antage, at vi fra grønlandske gaarde, som maaske selv kun tilhører 13.—15. aarh., vil kunne fremskaffe mange oplysninger om boligskik, der ogsaa er gyldige for den nordiske middelalders ældste aarhundreder, en periode, som andetsteds fra kun er lidet oplyst. Det bliver et møjsommeligt mosaikarbejde, men det frembyder enestaaende muligheder for at kaste lys over sagatidens kulturforhold og naa resultater, der har gyldighed langt ud over Grønland, særlig naturligvis for Island og Norge, hvorfra de gamle Grønlændere og deres kultur stammer.

IV.

At vi dog ikke skal forestille os nordboernes kultur altfor tilbageblevet, ej heller altfor fattig, har udgravningerne i 1921 og 1926 lært os paa overraskende maade. Hver for sig tegner disse to undersøgelser fra Herjolfsnæs og Gardar, *fra handelspladsen og fra bispesædet*, et meget udpræget kulturbillede, og naar vi gennem fortsatte undersøgelser efterhaanden naar frem til at kunne tegne en række saadanne billeder fra de forskellige egne, saa først kan vi danne os et fuldgyldigt indtryk af den almindelige kulturtilstand. Rigtignok er det alt i alt kun beskedent, hvad der i de forløbne to aarhundreder er fundet af smykker og brugsgenstande fra nordbotiden paa Grønland, men det maa erindres, hvor ubetydelige arealer det er, der er blevet undersøgt. Begrebet „tilfældige fund“ kan saa godt som ikke forekomme, fordi der aldrig, som hos os, er nogen bondemand, der driver ploven hen over de gamle tomter. Der graves ingen grusgrave, der fjernes — af gode grunde — ingen gamle stød, hvorunder sølvskatten kan skjule sig. Hvad der er bevaret, ligger gemt i jordens skød, og arkæologen, der med aars mellemrum kan komme derop og arbejde i de korte sommermaaneder, er ene om at hente det frem.

Udgravningerne ved bispesædet viser, at forholdene her ikke har været synderlig ringere end ved de to islandske bispesæder, Skalholt og Holar, ialfald ikke ringere end det sidste. Kirken har været ligesaa

stor, biskoppens bolig ligesaa „herskabelig“. Selv landbruget (kvægholdet) maa have været meget betydeligt, og det er i grunden det allermærkeligste. Paa forskellig maade faar vi indtryk af den driftighed og foretagsomhed, der har raadet heroppe i den gode tid. Det har ikke været forviste, mismodige mennesker, der har fristet en kummerlig tilværelse; det har været stærke folk med lyst og ævne til at tage en tårn for at skaffe sig kaarene saa gode, som forholdene gjorde det muligt.

Deres tilværelse var baseret paa forbindelsen med deres gamle frænder hjemme i Europa. Ikke saaledes, at just deres daglige ernæring var afhængig af tilførsel af visse produkter. Det har næppe været tilfældet. Det utilstrækkelige brødkorn er blevet erstattet med mælk. De har heller ikke kunnet gøre regning paa regelmæssig skibsforbindelse en eller flere gange om aaret. Men det, der drev dem frem til arbejde, især da ud paa deres lange, farefulde og møjsommelige fangstrejser, var chancen for at faa deres produkter godt betalt med eftertragtede varer fra Europa, deriblandt nødvendighedsartikler som tømmer, jern og andet metal, salt(?) og „luksusartikler“ som mel og malt. Dr. Niels Nielsen har ganske vist nu ved mikroskopiske undersøgelser af nogle slagter fra Igaliko kunnet paavise det ganske overraskende forhold, at nordboerne ogsaa paa Grønland har forstaaet at udvinde jern af myremalm; men saa fundamental denne oplysning end er, maa det dog antages, at brændselsknapheden har sat en snæver grænse for jærnudvindingen i Grønland.

Glippede chancen for tilførsler, faldt dermed et væsentligt incitament bort. Saa maatte uvægerlig sløvheden melde sig, den aandelige dekadence, og maaske ogsaa den legemlige. Herjolfsnæsfundet fra 1921 viser dog, at endnu omkring 1400 har forbindelsen med Europa været stærk nok til at opretholde en rent europæisk kultur oppe i landet. Dragter, der i den grove vadmel gengiver europæisk modesnit fra 14. aarh., blev fundet anvendt som ligsvøb, mærkværdig vel bevarede. Enkelte dragtstykker svarer til europæiske moder fra det 15. aarh.s senere del, og endnu saa sent har der altsaa været skibsforbindelse, omend den vel dengang kun har været spredt og tilfældig. Og snart efter har det helt været slut. —

Naar man nu ser de øde, fattigt bevoxede strækninger, hvor nordboerne har levet, og de fuldkommen nøgne fjelde, saa snart man er naaet et par hundrede meter tilvejs, forstaar man ikke, hvorledes der her har kunnet trives et landbrug af de dimensioner, som staldene ved de store gaarde viser hen til. Har virkelig ikke forholdene set mere tillokkende ud, da Erik den Røde kom ud til landet?

Det er et spørgsmaal, som de fleste, der har rejst ved nordborui-

nerne, har maattet stille sig, og som nu er taget op til metodisk undersøgelse af geologen, dr. Knud Jessen i forbindelse med dr. H. Ødum; bægge havde lejlighed til at følge de arkæologiske undersøgelser ved nordbøvispesædet i 1926. Forhaabentlig skal det i de nærmeste aar lykkes at naa til et afgørende, fast underbygget resultat, og imens maa historikeren og arkæologen tie. Jeg fandt ved undersøgelsen paa Herjolfsnæs forhold, som jeg mente kunde støtte den gamle teori om en klimaforværring i Grønland i den sidste nordbotid, idet mange af begravelserne i juli og august blev fundet i frosne lag, medens forholdene viste, at disse lag tidligere havde været optøede. Rig-

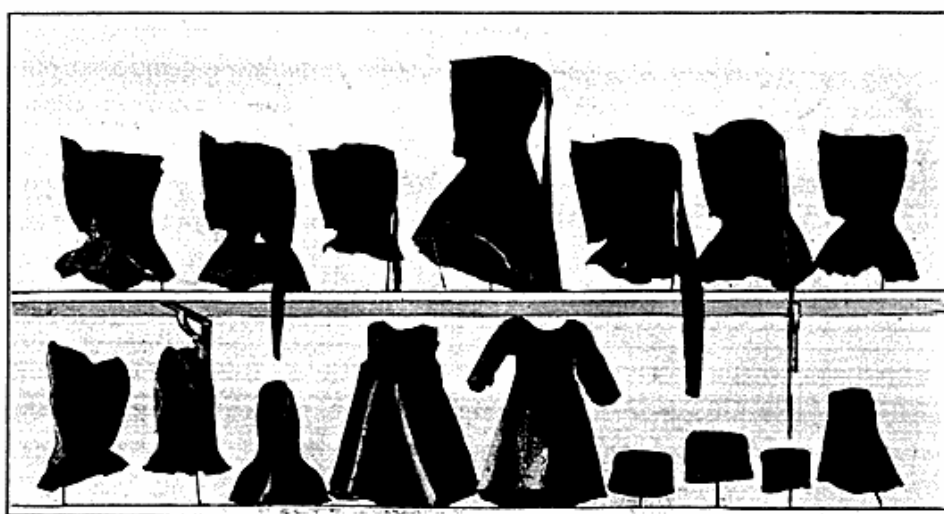

Fig. 3. Hætter og Huer af europæisk snit, fra Herjolfsnæsfundet. Midt i nederste række to barnedragter.

tigheden af min argumentation er dog blevet bestridt fra forskellig hold, særlig af prof. Fridtjof Nansen, og i sommeren 1926 (der var usædvanlig varm) havde vi lejlighed til at konstatere, at jordbunden overalt i Sydgrønland, ogsaa paa Herjolfsnæs, som jeg besøgte paa ny, var helt optøet, i modsætning til, hvad forholdet havde været fem aar forud. Der gør sig altsaa betydelige svingninger gældende fra aar til aar, og det bliver derfor ikke muligt ad denne vej at kaste noget lys over klimaproblemet.

Det vilde unægtelig føles som en lettelse, hvis dette problem, som ogsaa rækker ud over Grønland, til Island og Norge, engang kunde afklare sig. Indtil det er sket, taler man lidt i blinde om det andet store problem: hvad der har været aarsagen til nordboernes isolation og nordbo-kulturens deraf følgende undergang i Grønland.

Jeg skal her blot gøre et par bemærkninger ang. spørgsmaalet om besejlingens ophør. Der er en lidt kedelig tilbøjelighed til baade i

Norge og Danmark med en vis animositet at skyde skylden paa hinanden for denne sørgelige udgang paa den middelalderlige kolonisation i Grønland. Fra dansk side lægger man almindeligvis altfor megen vægt paa den monopolisering af den grønlandske handel, som de norske konger tiltog sig allerede i det 13. aarh. Det maa betragtes som en kendsgerning, at dette monopol kun var rettet mod de fremmede købmænd, som oversvømmede de nordiske lande, medens landets egne skipper havde lov til at fare derud, naar de blot betalte told af, hvad de hjemførte. Restriktionerne har sikkert hæmmet det private initiativ, men fundet fra Herjolfsnæs viser dog ganske eklatant, at endnu et aarhundrede efter monopolets indførelse har der ikke været nogen alvorlig svækkelse i forbindelsen med Europa.

Naar norske forfattere paa den anden side vil give det unationale danske kongehus skylden for denne „svigten af de norske traditioner“, forekommer det mig ogsaa en uhistorisk betragtningsmaade. Der var sikkert heller ingen i Norge, der dengang saa nationalt i vor forstand paa spørgsmaalet om Grønlands besejling. Hverken kongen eller staten kendte til nogen national forpligtelse, ej heller nogen barmhjertighedspligt. Indenfor kirken spores en vis bekymring for, at Grønlænderne skulde være faldet fra den kristne tro, men andre ideelle magter var der ikke dengang. Om der blev ved med at sejle handelsskibe ud til Grønland, maatte afhænge af, *om der var et fornuftigt forhold mellem risiko og udbytte*; det var en sag, som man sikkert saa ganske koldt paa. Heller ikke besejlingen, der gennemførtes i tidligere aarhundreder, havde noget med nationalfølelse eller menneskekærlighed at gøre. Naar skipperne saa tappert vovede pelsen, var det fordi der var stor fortjeneste at hente; at risikoen var stor, det vidste de ogsaa.

Ethvert stykke historie er et produkt af mange sammenstødende omstændigheder, og jeg skal ikke frakende hverken den danske eller den norske særøpfattelse al berettigelse. Aarsagerne til Grønlandskoloniernes isolation skal dog ikke udelukkende søges i Norge, der unægtelig befandt sig i en af sine dybeste svækkelsesperioder, eller i Danmark, men ogsaa i forholdene paa *det europæiske marked*, og maaske allermest i *Grønland selv*, ganske bortset fra, hvorledes det nu vil stille sig med klimaspørgsmaalet.

Der er adskilligt, der tyder paa, at de produkter, der kunde hentes paa Grønland, i middelalderens løb er blevet mindre værd paa det europæiske marked. Og hvis saa yderligere produktionen paa Grønland har været i tilbagegang, er det forstaaeligt, at besejlingen ikke betalte sig og efterhaanden helt maatte ophøre. Mangel paa tilstrækkeligt tømmer til baadbygning har vanskeliggjort de store fangstrejser. Vi maa imidlertid ogsaa regne med en jævnt fremad-

skridende indre opløsning i den grønlandske befolkning, hvorved produktionsævnene er blevet nedsat. Selv i den gode tid levede nordboerne hovedsagelig som en isoleret stamme paa 2—3000 mennesker, delt op i en række smaabygder, som maaske ikke har blandet sig meget indbyrdes. Den sygelige svækkelse og degeneration, som prof. Fr. C. C. Hansen har paavist hos den sidste slægt, som levede paa Herjolfsnæsset, har rimeligvis været i fuld udvikling, inden den fuldstændige isolation indtraadte. Den lille koloni laa for langt af led, til at den varigt kunde holde sig stærk og sund. Et halvt aartusinde holdt den ud. Det var al ære værd.

SUMMARY

Norse Problems. By Poul Nørlund.

The old literary sources of the history of the Norsemen in Greenland are of very unequal value; and the tales told in the Icelandic Sagas concerning Greenland ought to be subjected to a strict criticism.

*Rather well founded is the tradition about Eric the Red's colonization of Greenland shortly before the year 1000, and the assertion of the German historian W. M. Peitz (*Untersuchungen zu Urkundenfälschungen des Mittelalters I*, 1919) that Greenland was known and named ca. 150 years earlier is surely unwarranted, as the papal letters to the See of Hamburg, which are the base of this theory, are of a very disputable value.*

Further informations about the civilization of medieval Greenland are only to be obtained by archæological research. Here however a vast field and great possibilities are opened. During the last 200 years many students have been interested in the Norse ruins in Greenland; it has been one of their chief objects to chart the sites and to show their relations to the topographical informations derived from the medieval literary sources. Much remains however to be investigated in this field. It is known, that there were 16 churches in all (2 of them belonging to monasteries) in the two settlements (Østerbygd and Vesterbygd), but of these only 8 have been located.

The real archæological investigation of the Norse ruins was initiated by Captain Daniel Bruun in 1894. He excavated the sites of several dwelling-houses and made it probable, that their character and type was identical with that of the Icelandic houses from the Saga-period. A further investigation is however needed to settle the subject.

The chronology of Greenlandic matters is at the same time easy and difficult to deal with. It is greatly facilitated by the fact, that all the finds must have originated in the 500 years between c. 1000 and c. 1500 A.D. But to fix the dates within this period is very difficult, owing to the marked conservatism peculiar to the inhabitants e. g. in their works of ornament. The dwelling-houses, of which ruins are left, belong for the greater part probably to the

later medieval centuries; from the time of Eric the Red it is not likely that anything will be found.

During the author's excavations in 1921 and 1926 he investigated 2 of the most remarkable ruin-places in South Greenland: Herjolfsnes (now Ikigait) and Gardar (now Igaliko). Each of them was in its way very typical, the first a trading-place, the port of call of the merchant-sailors, the latter once the residence of the bishop, the chief centre of the Norse settlements.

The excavations gave a surprisingly rich picture of medieval life in Greenland. The episcopal residence has not been particularly inferior to the Icelandic ones. The church has been just as large, the bishop's dwelling just as „manorial“. The stock of cattle has been remarkably great, judging from the very extensive stables and the great house-fields.

In different ways we get an impression of the activity and the enterprise which have flourished up here in the smoothest times. The Norsemen have not in their daily nourishment depended on supplies from Europe, and these have surely always arrived very irregularly. The scanty bread-corn they could supply with milk from cows and sheep.

As Dr. Niels Nielsen has showed that they even knew how to extract iron from the bog iron-ore, though the production was necessarily limited by want of sufficient fuel.

The supplies from Europe gave however life that flavour which made it worth while to endure the tear and toil of it. Still far into the 15th century the merchant-sailors have continued to set out for Greenland, though gradually they came more and more seldom. At Herjolfsnes we found in 1921 curious twill dresses used as shrouds; they are of well-marked European style, for the greater part from the 14th century, though a few of them are from the time after 1450.

The reasons why the European ships stopped sailing on Greenland have been found especially in the political and social conditions in Norway which during the 14th—15th centuries was in a state of decadence. But mercantile views may have played their part. The once very profitable Greenland-voyages have probably grown far less lucrative. The price of the Greenlandic wares may have fallen in the market and the production in Greenland has perhaps also declined partly because there was lack of timber for boat-building. It must also be taken into consideration that the inhabitants of Greenland gradually have deteriorated: the isolated life they lived could not in the long run keep the race strong and sound. The miserable degeneration, which prof. F. C. C. Hansen has elucidated his investigations of the skeleton-parts from Herjolfsnes, has probably slowly been developing, during the centuries.
